

– zrak struji, zuji, zvuči, šušti s vjetrom, mušicama, prhanjem
krila, garavim grakanjem i hrapavošću gavrana i kreštalice [...]

Kod kuće, SD III, 158

– Činilo mi se, da tu, blizu mene, ispod mene ili iznad mene nekoga tuku,
muče, premlaćuju [...]

Moji zatvori, D IX, 20

– Blago i vama, nujni i sivi, tragični i purpurni oblaci, ne-
beski putnici!

Ferije, D XI 201

Posljednji ovaj primjer s akumuliranim atribucijama – jedan je jedini, ali – tipološki – zastupa cijelu kategoriju stilskog postupka toliko karakteristična za artistskog (i poetskog, slikarskog) Matoša: predilekcija za gomilanim i biranim pridjevima. Moglo bi se to gomilanje učiniti i monotonim. Samo kvantitativno ako ga promatramo – da. No, Matoševo biranje atribucija, pogotovu redupliciranih, multipliciranih atribucija nije stilistička monotonija već po njihovu značenju i izražajnoj funkciji: jedni samo karakteriziraju (ovdje: sivi – purpurni) drugi simboliziraju (nujni – tragični). Simbolske atribucije su projekcije ljudske duševnosti u stvari, u predmete.

Afirmiraju Matoševe leksičke varijante (stilističke) istančano njegovo osjećanje za moć osobito konotativne (= kompleksne, slojevite) prema nagoti denotativne (= jednoznačne) vrijednosti riječi.

Afirmiraju i gotovo kao anticipiraju spoznaju što ju je monološki u dijalogu Krležin Filip Latinovicz (u istoimenom romanu) formulirao razmišljajući kako je više puta potrebna

– [...] samo jedna jedina riječ [istakao K.P.] pak da se u čovjeku, pokrene osjećaj užitka, ljepote, žalosti ili snage, vremena i prostora, i svih životnih potencijala i radosti.

O TVORBI NESVRŠENIH GLAGOLA S UMECIMA -áva- i -íva-

Božidar Finka

U jezičnim priručnicima, osobito u rječnicima, potvrđen je velik broj glagola s umecima -áva- i -íva-. Potanje se ne govori kad se prema svršenima tvore nesvršeni s umetkom -áva-, a kad s umetkom -íva-. Pogledamo li pravopisni rječnik (u velikom *Pravopisu*), opazit ćemo da ni u njemu nema o tome čvrsta kriterija. Kao što je poznato, *Pravopis* slijedi suvremenu jezičnu prak-

su na čitavu području hrvatskosrpskog jezika, pa je u njemu normirano sve ono što je prihvaćeno jezičnom upotrebom. Osim toga, u pravopisnom je rječniku zabilježen samo manji broj nesvršenih glagola s umecima -áva- i -íva-, uglavnom samo oni koji imaju kakav pravopisni problem, a iscrpno takvi glagoli nisu zabilježeni ni u drugim rječnicima. Može se očekivati da će najpotpunije biti obuhvaćeni u velikom *Rječniku hrvatskosrpskog jezika* koji priređuju Matica hrvatska i Matica srpska. Svi se ipak neće naći ni u tom rječniku, jer se rječnik radi na određenoj jezičnoj građi te će biti potvrđeni ukoliko se nađu u toj građi. A nesvršeni su glagoli prema svršenima u trajnoj upotrebi, neprekidno se javlja potreba za novim tvorbama pa je i pitanje o toj tvorbi neprekidno aktualno. Iako jezična praksa prihvaća tvorbe nekih nesvršenih glagola i s umetkom -áva- i s umetkom -íva-, ipak se ne može reći da se ustalilo pravilo po kojem bi bilo sasvim svejedno hoćemo li prema svršenom glagolu upotrijebiti nesvršeni s umetkom -áva- ili s umetkom -íva-. Tako su npr. u pravopisnom rječniku normirani nesvršeni likovi glagola *odvažavati se* i *odvaživati se* (prema svršenom *odvažiti se*), *oduševljavati* i *oduševljiavati* (sv. *oduševiti*), *okorišćavati se* (*okorištavati se*) i *okorišćivati se* (sv. *okoristiti se*), *okošćivati se* i *okoštavati se* (sv. *okoštiti se*), *omogućavati* i *omogućivati* (sv. *omogućiti*), *onečišćavati* i *onečišćivati* (sv. *onečistiti*) itd., ali samo: *odobrávati* (sv. *odòbriti*), *odračunavati* (sv. *odračùnati*), *odronjavati* (sv. *odroniti*) ili: *odrezivati* (sv. *òdrezati*), *odrođivati* (sv. *odrođiti*), *odrubljivati* (sv. *odrubiti*), *odvaljivati* (sv. *odváltiti*), *odvezivati* (sv. *odvézati*), *ohrabrivati* (sv. *ohrábriti*), itd. Prema tome, *Pravopis* nije dopustio npr. **odobrivati* (mjesto ili pored *odobrávati*) ili **odrezavati* (mjesto ili pored *odrezivati*), iako dopušta npr. *omogućavati* i *omogućivati*. Takvih ograničenja ima i u drugim priručnicima i rječnicima, pa će biti korisno da se razmotri ima li kakav kriterij po kojem bismo se barem donekle mogli *odlučivati* kad ćemo nesvršene glagole prema svršenima tvoriti pomoću dometka -ávati, a kad pomoću -ívati.

Može se odmah reći da povezivanjem većega broja suvidskih glagolskih oblika skroviti obrasci tvorbe nesvršenih glagola s umecima -áva- i -íva- prema pripadnima svršenim u *Srpskom rječniku* V. St. Karadžića u jedan mah postaju izričiti.* Ovdje se, dakako, neće i ne mogu donositi svi ti glagoli; bit će dovoljno da se sustavnost tvorbe potvrdi samo nekima. Svi se nesvršeni glagoli počevši, na primjer, od *opkoračavati*, *razortačavati* (*se*) preko *utješavati*, *zapušavati* do *štetovavati*, *preobražavati* tvore prema svršenima *opkoračiti*, *razortačiti* (*se*), *utješiti*, *zapušiti*, *štetovati*, *preobraziti* s kračinom (kratkim samoglasnikom) u posljednjem slogu infinitivne osnove (u slogu ispred nastavka -iti). Naprotiv, glagoli tipa *naznačivati*, *zakoračivati* preko *upropašćivati*, *obavješćivati* do *ukrašivati*, *izvršivati* tvore se prema svršeni-

* Ovaj je članak dijelom pisan na temelju opširnijeg rukopisnog rada B. Finke i B. Lászla pod naslovom »Hrvatskosrpski odostražni rječnik«.

ma *naznačiti*, *zakoračiti*, *upropástiti*, *obavijestiti* (ek. *obavéstiti*), *ukrásiti*, *izvršiti* s duljinom (dugim samoglasnikom) i uzlaznim naglasom u posljednjem slogu infinitivne osnove (u slogu ispred nastavka -iti). Neznatna, možda slučajna, odstupanja u Karadžićevu rječniku ne remete postojanost tvorbenog obrasca, kao što ni promjeri kao *globívati*, *glòbívām* (što je V. St. Karadžić pokupio po Crnoj Gori) ne ugrožavaju glagolski tip obrasca -*ívati*, -*ujēm*.

Prema tome možemo tvrditi da je V. St. Karadžić, iako je skupljao gradnju po cijelom štokavskom hrvatsko-srpskom jezičnom području, imao izgrađeno jezično osjećanje za tvorbu nesvršenih glagola prema svršenima. Mi bismo danas rekli da njegov rječnik ima postojane tvorbene obrasce za nesvršene glagole.

U maksimalno se razlikovnom sustavu razlikovnost tvorbenog obrasca nesvršenih glagola s umecima -áva- i -íva-, kako je potvrđeno i u rječniku V. St. Karadžića, svodi na četiri funkcionalno različita postojana tipa:

1. *snížívati*, *snìžujēm* prema *sníziti* 'učiniti niskim'
2. *snížávati*, *snìžāvām* prema *snízati* 'postati niži'
3. *snízívati*, *snìzujēm* prema *snízati* 'skinuti s niza'
4. *snízávati*, *snìzāvām* prema *snízati* 'sići nizbrdo'.

(Infinitivi se *sníziti*, *snízati*, *snízati* tvore prema imenici *níz* kao *rédi*, *rédi*, *rédi* prema imenici *réd*.) Postojanost se obrazaca tvorbe nesvršenih glagola s umecima -ávat i -ívat potvrđenih u *Srpskom rječniku* V. St. Karadžića vidi na primjeru glagolâ kao što su *opkòračiti* i *prekoračiti*, *raspròstraniti* i *zastrániti* s istoslovnim osnovama i umecima u svršenom vidu, a raznoslovnim u nesvršenom, zavisno od kračine, odnosno duljine pretpredzadnjega sloga, koji prethodi infinitivnom dometku -iti, tj. *opkoračávati*, ali *prekoračívati* i *rasprostranjávati*, ali *zastranjívati*. Iako su, dakle, fonetski uvjeti isti u oba glagola, tj. ispred dometka -ávat i -ívat nalazi se palatalno č, odnosno nj (ń), ipak se ti umeci razlikuju početnim vokalom (jednom je *a*, u -ávat, drugi put *i*, u -ívat). Očito je da dometak zavisi od akcenatske, a ne od fonetske kvalitete.

Na temelju podataka iz rječnika V. St. Karadžića prvi je sustavno prikazao akcenatsko stanje Đuro Daničić. U svojim *Srpskim akcentima** i posebno u poglavlju *Akcenti u glagola*, Daničić se nastojao vjerno držati Karadžićeve akcentuacije, ali je već i on u ponečem od nje i odstupio. Ipak se Daničićevo odstupanje prvenstveno svodi na nedostatke u potvrđivanju Karadžićevih primjera. Takvi su nedostaci u Daničića raznoliki. Pored sitnijih tiskarskih grešaka, kao *zaglibívati* (str. 189) mjesto *zaglibljívati*, *šíditi* (str. 154) mjesto *šliti*, Daničić ima riječ kao *poisprekfšćati* (uspor. str. 161) koje nema u Karadžićevu rječniku, a s druge strane nema Karadžićevih riječi, kao

* Đuro Daničić, *Srpski akcenti*, SAN, Posebna izdanja, knjiga LVIII, Filozofski i filološki spisi, knjiga 16, Beograd-Zemun, 1925. - priredio M. M. Rešetar (ćirilicom).

glagola svršenoga vidi: *isprekřštati*, *poisprekřštati* (usporedi str. 161) ili *řtetovati* (usporedi str. 195) niti nesvršenoga parnjaka *řtetovávati* (uspor. str. 164). Osim toga i povratnost je u Daničića nedosljedno označivana. uspor. *ròditi*, *za- se, iz-, na- se, od- se, po-, pre-, pri-, s- se* (str. 144) umjesto *ròditi, za- se, iz- i iz- se, na- se, od- se, po- i po- se, pre- se, pri-, s- se*. I predmetke je trebalo ispisivati po izgovoru (fonetski) (npr. *kòpati, pot-, ras-*), a ne po postanju (etimološki), kako je u Daničića (npr. *kòpati, pod-, raz-*, str. 166).

Ovih nekoliko napomena o Daničićevim *Srpskim akcentima* samo potvrđuje da je proces odstupanja od Karadžićeve akcentuacije započeo već prvi njezin teoretski prikazivač, pa praktički nije nikad u cijelosti ni bila prihvaćena. Kasniji su normativci, sve do najnovijega *Pravopisa*, još više respektirali novije promjene, pa su ta odstupanja danas već veoma znatna. Među njima su i odstupanja u tvorbi glagola s umecima -áva- i -íva- koji se više ne povode uvijek za akcenatskim kriterijem kakav se izvodi iz potvrđenih podataka u Karadžićevu rječniku. Kao što smo vidjeli, *Pravopis* je normirao sad dvojstvo (npr. *omogućávati* i *omogućívati* prema svršenom *omogućíti*, dok bi po Karadžićevu tvorbenom obrascu moglo biti samo *omogućívati*), sad je prihvatio samo jedan oblik, ali ponekad i taj jedan drukčiji od tvorbenog obrasca u Karadžićevu rječniku. Tako je u *Pravopisu* kao i u Karadžiću *odobrávati* (prema svršenom *odòbríti*), ali je i samo *odrođívati* (prema svršenom *odròditi*). Iako, dakle, naš književni jezik nije više onakav kakav je bio u Karadžićevo vrijeme, treba da ipak imamo na umu da su bitna obilježja toga jezika zadržana i do danas, osobito njegova četveroakcenatska novoštokavska akcentuacija. Vidjeli smo da akcenat ima odraza i na tvorbu nesvršenih glagola s umecima -áva- i -íva-. Bez obzira na to, mi ćemo se pri izboru takvih glagola pridržavati današnje naše jezične prakse i propisane norme u suvremenim jezičnim priručnicima, ali kad smo nesigurni ili ako moramo upotrijebiti nesvršen glagol s umetkom -áva- ili -íva- prema pripadnom svršenom, a nije potvrđen u postojećim i priznatim priručnicima, bit će bolje da se još uvijek držimo kriterija koji se izvodi iz Karadžićeva rječnika nego da svatko određuje oblik nesvršenoga glagola prema svojem nahodanju, bez ikakva kriterija.

O BROJNIM KONSTRUKCIJAMA KAO BLOKOVIMA KOJI SE SKLANJAJU

Milenko Popović

Predmet su ovoga članka takozvane brojne konstrukcije koje su istovremeno i prijedloške konstrukcije ili prijedloški izrazi, na primjer: otišao je na ljetovanje *sa četiri sina*, tražio sam ga *u tri grada*, dođoše predstavnici *iz četiri sela* (primjeri su uzeti iz knjige Lj. Jonkea »Književni jezik u teoriji i praksi«, Zagreb, 1965).